

L'any 2009 es va recordar el quart centenari de la primera expulsió morisca. Els moriscos foren una minoria suficientment nombrosa perquè la pragmatització de la mesura decidida durant la monarquia de Felip III pogués ser perllongada en la memòria històrica anys després. El mateix 2010, en què MANUSCRITS recordava el desterrament dels moriscos, d'altres deportacions s'han produït al món. Una al país que féu, segles enrere, la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà. D'aquest país hem de plànyer, també, la mort de l'hispanista François López, nascut al Marroc, fill d'emigrants i membre del consell de redacció d'aquesta revista.

Segons l'Estatut de Roma, adoptat pel Tribunal Penal Internacional el 17 de juliol de 1998 i en vigor des de l'1 de juliol de 2002, la deportació o trasllat forçós de la població, o sigui, l'expulsió de les persones legítimament assentades sense motius autoritzats pel dret internacional, és un crim de lesa humanitat i, com a tal, no prescriu. En dret penal, però, regeix el principi d'irretroactivitat (si bé de manera relativa, mantenint sempre la norma d'aplicar el que pugui ser més beneficiós a un acusat, imputat o condemnat). És a dir, que no es pot castigar ningú per un acte que, en el moment de realitzar-se, no era legalment prohibit.

La justícia és distributiva i és lògic que hi hagi una sanció que segueixi una acció incorrecta. Ara bé, les penes sempre haurien de ser proporcionals als delictes que les han originat. Mai no hauria de ser el remei pitjor que la malaltia. L'expulsió o la deportació formaven part del codi penal àdhuc de nacions que es proclamaven civilitzades, i aquestes eren penes que solien castigar delictes concrets comesos per no naturals dels països que les aplicaven. Nogensmenys, en els imperis que posseïen colònies o apèndixs territorials afegits (amb independència de la nomenclatura amb què es conegué tal annexió), el desterrament fou una de les penes que s'utilitzà per reforçar la identitat metropolitana, per incorporar a base d'infraestructures o per estimular l'economia, general o particular, en aquelles terres llunyanes. Un rètol que encara existeix en un pont de l'anglesa Dorset avisava els vàndals que qualsevol dany que s'hi causés s'equiparararia a la traïció i podria comportar-los el trasllat vitalici fora de la Gran Bretanya. Àustràlia o Tasmània foren indrets de recepció de convicts anglesos, escocesos i irlandesos al llarg del segle XIX.

Ara bé, en el sùmmum de la ignomínia, hi ha ocasions en què l'únic delicté és el que describia Calderón de la Barca en boca de Segimon. Moltes criatures que neixen en el si de comunitats estigmatitzades podrien subscriure les amargues reflexions d'aquell príncep polonès en presó preventiva per una suposada raó d'estat que era, en realitat, interès particular d'aquell mal polític que s'esqueia ser el seu pare: «¿Qué más os pude ofender para castigarme más? ¿No nacieron los demás? Pues si los demás nacieron, ¿qué privilegios tuvieron que yo no gocé jamás?».

Hi hagi hagut o no guerra, la deportació dels perdedors ha estat recurrent en la història de la humanitat sencera. Fins a tal punt que hom se sent temptat de preguntar-se si no hi ha hagut un moment en què els governants hagin sabut guanyar amb elegància i decòrum, amb una perspectiva i una moral transcendents. Quan decidiren d'usar políticament la religió per construir una identitat comuna que permetés de cohesionar la diversitat de llurs regnes, els ideòlegs de la monarquia hispànica fixaren uns estereotips que esdevindrien icones de la cultura popular. Al llarg de segles, les padrines assimilaren el fet de no batejar la mainada a deixar-la mora, i els substantius moro i jueu passaren a ser, en forma adjectiva, un insult per a qui els rebia; el primer era sinònim de traïdor o de gelós, segons la conjuntura, i el segon s'identificava amb avar o dolent, segons el context en què es proferís. Malgrat l'assumpció d'una nova forma d'identitat dels moriscos que aconseguiren quedar-se a la península Ibèrica, els orígens d'alguns d'ells foren ràpidament fixats pel cognom amb què se'ls va acabar reconeugut: el representatiu Moro o el despectiu Moriscot.

En el moment d'escriure aquestes línies, el món s'esgarrafa de nou amb les conseqüències de la violència que ha somogut els campaments de refugiats sahrauís. Els il·lustrats s'equivocaven. No és el somni de la raó el que produeix monstres. Perfectament conscients dels seus actes i de la circumstància en què vivien, arquitectes, metges, matemàtics, físics, enginyers, amants de la música, de la botànica i de l'ornitologia van posar el seu saber, les seves capacitats i el seu valor afegit al servei de la sinistra distòpia nazi. Una distòpia basada, en l'àmbit econòmic, en el triomf de la matemàtica aplicada al concepte de productivitat. Potser entre aquests científics n'hi havia que es declaraven humanistes i s'emocionaven amb les petites coses que mouen els mecanismes sentimentals dels éssers humans. La raó és un substantiu polièdric al qual poden acompanyar adjectius múltiples. No és el somni de la raó el que produeix monstres. És el somni de la bondat i de l'empatia, dels valors morals positius.